

uit het Vaticaanse Archief staan opgegeven, maar dat uit de tekst zelf en uit het bijbehorende notenapparaat nergens blijkt hoe daar gebruik van is gemaakt. Alleen als bijlage VIII is één Vaticaanse brief afgedrukt waarnaar op bladzijde 141 in een noot wordt verwezen. Ook is - tengevolge van verouderde en gebrekkige literatuur - de kerkelijke en wereldlijke context van de eerste helft der negentiende eeuw onbevredigend aangegeven.

Dit neemt niet weg dat Van den Hurk er goed aan heeft gedaan zoveel wetenswaardigs in betrekkelijk kort bestek aan de vergetelheid te ontrukken. Het zal voor menigeen verrassend zijn te vernemen, hoe juist een 'verlichte' abt als Petrus Beckers het contemplatieve leven, ook dat van jonge vrouwen, wilde bevorderen; of hoe de abdij, die een onverkwikkelijke canonieke strijd voerde met de kerkelijke overheid in het apostolisch vicariaat van Den Bosch, daardoor bescherming ondervond van Willem I's verre van 'regulierenvriendelijke' bewind. De schrijver is bovendien goed thuis in kerkrechtelijke kwesties. Met kennis van zaken heeft hij heel wat licht weten te werpen op hetgeen argeloze lezers, voor wie monniken zich alleen toeleggen op het 'ora et labora', niet zullen weten. Wel is het jammer dat niet of nauwelijks aan het licht komt, wat het met zorg bewaarde geestelijk Semen Norbertinum, 'het zaad van den H. Vader Norbertus' (136, 155), voor die tijd inhield. In zijn Verantwoording zegt de auteur een poging te hebben ondernomen, om de religieuze betekenis van de Bernse parochies enigszins te peilen, maar dat hem dit alleen voor de periode van de tachtigjarige oorlog (!) is gelukt. Was er nu, zelfs zonder nasporingen naar relevant materiaal, werkelijk niet althans iets te zeggen over het eigene van de zielzorg die de norbertijnen hebben uitgeoefend?

J.A. Bornewasser

J.M.P. van Oorscot, *Eindhoven. Een samenleving in verandering* (Eindhoven: Gemeente Eindhoven, 1982, 1146 blz., 2 dln., f270,—, ISBN 909000 323 1).

Ter gelegenheid van de herdenking dat Eindhoven 750 jaar geleden stadsrecht ontving, verscheen in 1982 een in omvang en uitvoering monumentale geschiedenis van de stad. Dit boekwerk is het resultaat van een organisatorisch bijzonder geslaagd kunststuk, dat op 28 juni 1976 in de steigers werd gezet toen de gemeenteraad van Eindhoven een half miljoen gulden voteerde voor de verwezenlijking van het project geschiedschrijving Eindhoven 1810-1960. De voorzitter van de toen ingestelde redactieraad en tevens auteur kon bij zijn titanenwerk rekenen op medewerking en voorstudies van vrijwilligers uit de burgerij, van studenten aan lerarenopleidingen en universiteiten en van professionele historici. Terecht geeft Van Oorscot aan hen veel lof; minutieus worden de werkstukken, scripties en afgeronde studies in de lijst van geciteerde bronnenpublicaties en literatuur vermeld.

Het eerste deel van deze geschiedenis gaat over de jaren 1810-1920. In de Verantwoording aan de lezers weet de schrijver echter niet goed te verdedigen waarom hij begonnen is in 1810, hoewel het als vertrekpunt zeker te rechtvaardigen valt. Het jaar 1920 is in de geschiedenis van Eindhoven een cesuur. Door de annexatie van dat jaar wordt de gemeente (Groot-)Eindhoven gevormd uit de samenvoeging van Eindhoven, Gestel, Stratum, Strijp, Tongelre en Woensel. De expansie van de stad begon in de negentiende eeuw en leidde tot grote spanningen tussen ruimte en mensen, tussen de kernstad Eindhoven en de daaromheen liggende dorpen. De annexatie heft die spanningen op en legt de basis voor de stormachtige groei van Eindhoven. Deel II behandelt de geschiedenis van de stad tot 1960. Dit eindjaar is gekozen op verzoek van het gemeentebestuur. Schrijver betreurt het dat de

RECENSIES

redactieraad op deze wijze is tegemoet gekomen aan de overigens aanvechtbare gedachte dat de tijd na 1945 'nog te onbestorven en te zeer 'in beweging' (is) om onderwerp te kunnen zijn van een evenwichtige historische reflectie' (8).

De delen zijn opgebouwd volgens een strak en zelfde stramien. De centrale hoofdstukindeling bevat de thema's: verstedelijking, landbouw, industrie, sociale ontwikkeling, religie/levensbeschouwing, onderwijs, cultuur, bestuur. Aan tal van deelonderwerpen wordt ruime aandacht geschonken. Zo wordt bijvoorbeeld in deel I onder het hoofdstuk sociale ontwikkeling behandeld: de huisvesting (woonsituatie, huurders en huisjesmelkers, woningbouwverenigingen, overheid en particulier belang), hygiëne en volksgezondheid (diagnose, besmettelijke ziekten, geneeskundige armenzorg, technisch-hygiënische voorzieningen, gezondheidszorg en het particulier initiatief, ziekenverzorging), armenzorg (Algemeen burgerlijk armbestuur, R.-K.-armbesturen, Sint-Vincentiusvereniging, Bank van lening, vluchtelingenhelp), bestaansmiddelen en werkmilieu (loonontwikkeling, arbeidsduur en werkomstandigheden, kinder- en vrouwenarbeid, inkomenspositie), bewustwording en maatschappelijke verandering (onlustgevoelens en organisatievormen, R.-K. Volksbond en De Eendracht, stakingen van 1907 en 1910, samenleving in beroering, antimilitarisme, christen-socialisme).

Geeft deze opsomming een indruk van breedte en diepte van dit geschiedwerk, elk hoofdstuk besluit met een balans, die een uitstekende samenvatting geeft van het beschreven thema. Alles is even leesbaar, zelfs hier en daar boeiend. Van Oorschot kan schrijven: taalgebruik en stijl zijn helder en fraai. De delen zijn kloek uitgevoerd: op 2/2 cm na hebben zij praktisch het formaat van de *Nieuwe Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. Zij zijn prachtig geïllustreerd en zeer instructief voorzien van tabellen, grafieken, geografische kaarten en plattegronden. Deel II besluit met een wetenschappelijk aanhangsel (1053-1146) waaronder geraadpleegde archieven, bronnenpublicaties en literatuur, namen van begeleiders van voorstudies, noten, registers enz.

Alle reeds opgesomde kwaliteiten ten spijt: het boek laat zich niet in één ruk uitlezen. Dat doet men trouwens met geen enkel standaardwerk van deze omvang, en dat is deze geschiedenis van Eindhoven zeker. Het is een blijvend naslagwerk met een encyclopedische inslag. Wanneer één persoon een boek schrijft van een dergelijke omvang kan hij een golf van kritiek verwachten. Die is ook over Van Oorschot heengeslagen in krant en tijdschrift. Er is namelijk hevige kritiek geweest op de wijze waarop Van Oorschot gebruik heeft gemaakt van vele studies, voorstudies en scripties van anderen. De auteur zou veel kritiek hebben kunnen vermijden wanneer hij was opgetreden als redacteur of met verscheidene auteurs een collectief had gevormd. Het boek zou dan meer samenhang hebben gekregen. Hiertegen richt zich mijn volgende punt van kritiek. Stellig kan men zich verenigen met wat Van Oorschot zelf op bladzijde 8 schrijft: 'Toch realiseerden we ons ook al in 1976 dat de synthese van alle voorstudies bijkans een duizendpoot vergde'. Goed: Van Oorschot is die duizendpoot geweest, maar van een synthese in dit grote werk is geen sprake, ondanks de pretentie ervan dat deze geschiedenis 'het beeld van een samenhang in verandering' biedt (9). Een integrale geschiedenis is deze studie niet. Wellicht had de auteur zich meer kunnen laten inspireren door hoofdstuk 17 in deel II dat de samenvatting is van een nog te publiceren longitudinale cohortanalyse van H. van Dijk en A.M. van der Woude. Dit resumé met toestemming van deze onderzoekers gemaakt geeft een demografisch beeld van de jaren 1810-1960 en zou eigenlijk als eerste hoofdstuk in deel I moeten staan, 'omdat het de gehele periode 1810-1960 ondeelbaar behandelt' (9). Het is echter nog niet zo gek van de schrijver dat niet te hebben gedaan; immers, zijn eigen geschiedverhaal mist te enen male de integratie. Het boek over Eindhoven is een gecompartmentaliseerde ge-

schiedenis geworden, zeer lezenswaard, maar een samenhang is ver te zoeken. Als zodanig heeft het niets te maken met het begrip 'urban history', dat de schrijver zelf in zijn Verantwoording op bladzijde 7 gebruikt. De vraag rijst zelfs of Van Oorschoot op de hoogte is van de theoretische, methodologische en praktische resultaten van de 'urban history'. Zijn streven om een samenvattende geschiedenis van Eindhoven in de negentiende en twintigste eeuw te schrijven op basis van een reeks wetenschappelijke voorstudies' noemt hij 'ambitueus en baanbrekend' (7). Ambitueus is het zeker, baanbrekend niet en behoudens hoofdstuk 17 is Van Oorschoot in zijn streven blijven steken.

F.A.M. Messing

C.A. Tamse, ed., *De monarchie in Nederland* (Amsterdam-Brussel: Elsevier, 1980, 240 blz., f39,50, ISBN 90 1003 401 1).

Na het 'Voorwoord' van Tamse, opent deze bundel met een informatief artikel van Cramer, 'De kroon op het werk van 1813', dat de geschiedenis vertelt van de soevereiniteitsopdracht aan Willem I en zijn aanvaarding van de koninklijke waardigheid. Men vindt er de bekende feiten nog eens op een rij. Een mogelijk punt van kritiek is, dat de staatkundige gebeurtenissen van de eerste tijd na 1813 in dit verhaal voornamelijk uit de Oranjekoker lijken te komen. De nationale voorbereiding op 'het werk van 1813' blijft wat onderbelicht, en dat geldt dan tevens voor de rol daarin van de beide Bonapartes die voor Willem I de koninklijke sponde opgedekt hebben. Bij de behandeling van de gebiedsuitbreiding die de oude Republiek in het zuiden verkreeg, en door Falck diplomatiek werd voorgesteld als *Tagrandissement de la Belgique*', tekent Cramer aan, dat met de vestiging van het koninkrijk als eenheidsstaat teveel haast is gemaakt; een *vitium origines* dat historiografisch onderbelicht is gebleven (12, 35). Gezien de zwakte die aan een federatie inherent werd geacht, was de federatieve gedachte in 1814-1815 anderzijds internationaal betrekkelijk kansloos en daarmee niet erg actueel.

In de door de auteur A.P.J. van Osta als essay bestempelde bijdrage over 'Plaats en functie van de negentiende-eeuwse monarchie' komen de verschillende Europese verschijningsvormen van de monarchie ter sprake. Van Osta ontwikkelt daarvan, zij het met wat passende slagen om de arm, een typologie, uitgaande van de antwoorden die gevonden werden op het post-revolutionaire probleem om voor het vorstelijk gezag een maatschappelijke basis te vinden.

De meest gerichte en omvattende analyse van het functioneren van de vorst in de Nederlandse samenleving, en daarmee een specificatie van het voorgaande artikel voor ons land, geeft Tamse in zijn bijdrage over 'Plaats en functie van de Nederlandse monarchie in de negentiende eeuw'. In opzet en uitwerking vormt deze 'terreinverkenning' mijns inziens de interessantste bijdrage aan de bundel. In eerste aanzet schetst Tamse de feitelijke rol van de eerste drie Oranje-soevereinen in staatkundig, nationaal en sociaal opzicht als resultaat van de wijze waarop en de mate waarin de nationale verhoudingen en de persoonlijkheid van de vorst op elkaar afgestemd waren. Na het gebrekkig functioneren van de monarchie onder Willem III kreeg de monarchie, als enige integrerende instelling die voorhanden was, nieuwe nationale betekenis met de toenemende pluriformiteit van de samenleving als gevolg van emancipatie, verzuijing en massificatie van het politieke leven. De wijze waarop de opvolgsters van Willem III aan hun taken gestalte gaven, valt spijtig ge-